

СЕКЦІЯ 4. КУЛЬТУРНО-АКСІОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТОГЕННОГО СУСПІЛЬСТВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-21>

ФУНКЦІОНАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ФІЛІПА ПЕТІТА

Зінченко Г. Р.

аспірант кафедри філософії

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Філіп Петіт – сучасний філософ, інтереси якого лежать у сфері онтології, філософії свідомості, політичної філософії. Він є представником позиції нео-республіканізму у дискурсі про політику. Виклад даної теорії він здійснює, крім як у статтях та монографіях минулих років, у нещодавно опублікованій роботі “Держава” (англ. “The State”).

У вступі до політичної філософії Джона Ролза, Петіт вказує на те, що будь-яка теорія справедливості, що претендує на практичну реалізацію має враховувати аспект здійсненності (англ. feasibility) при розробці теорії [2, р. 2]. Держава у такій теорії не повинна мати певне метафізичне визначення сутності, але її сутність повинна вичерпуватися функцією, що вона виконує у суспільстві. Теорія держави є одночасно практичною рамкою реалізації справедливості та вступом до неї.

Така теорія потребує певного виду епістемічних конструкцій для обґрунтування, а саме ментального експерименту. Такий експеримент, як і безліч інших у історії філософії, має справу з контрфактичним світом, який ми конструємо, але який є схожим на світ нашої дійсної практики. Експеримент має створити умови, у яких функції, що виконує держава проявляються якнайкраще.

Такий експеримент має на меті продемонструвати генеалогію держави, тобто, те, як певні інституції виникають поступово, крок за кроком у суспільних пратиках. У цьому контексті Петіт критикує контрактуральні теорії Гоббса та Руссо. Гоббс вказує на те, що суспільство у природному стані не має загальних цінностей та норм, а тому не знає, яка поведінка є нормативно одобрена, а яка – ні. Петіт заперечує цю тезу, вказуючи на те, що феномен держави можна

визначити лише генеалогічно, що потребує припущення певного до-політичного періоду, у якому, виходячи з уявлень про суспільство, існують певні норми. По-іншому, певні спільноти мали впорядковані стосунки ще до будь-якого виникнення державних інституцій. Також автор заперечує позицію Гоббса та Руссо про те, що уявлення про образ держави люди природного стану мають ще до створення держави та те, що ця держава виникає миттєво, коли члени спільноти збираються для заключення договору, за якого вони відмовляються від прав на користь союзеру. Для Петіта таке пояснення є недостатнім, бо жодним чином не є наближеним до дійсних соціальних практик. Тому, з одного боку, кожна концептуалізація держави є результатом безлічі відповідей на ситуативні складнощі, за певних умов. З іншого – процесом, що відбувається на протязі певного часу, де не так однозначно можна визначити, коли саме певні соціальні практики можна назвати державними інституціями. Генеалогія не має прірви між до-політичним та політичним [4, р. 22].

Експеримент обґрунтовує державу як функцію тим, що такі інституції є вирішенням певних проблем; функції мають користь для суспільства, а, отже, роблять такі функції практично стійкими.

Для того, щоб теорія держави вважалася достатньо обґрунтованою, автор наводить три попередні умови, що мають бути задовільнені: плюральність виникнення держави, тобто, за різноманітної конфігурації суспільства; виконання службовцями своїх обов'язків; обґрунтування існування держави.

Спочатку автор описує певні риси суспільства, у якому відбувається генеалогія держави: поміркований егоїзм (англ. self-regarding) її членів, їх відносна раціональність, необхідність у кооперації. Петіт вважає, що індивіди цієї спільноти навряд є рівні між собою у можливостях і ресурсах, але така відносна рівність існує серед домінуючого субкласу. Також така спільнота, виходячи з реальних обставин, скоріш за все має обмежені ресурси, що спонукають їх конкурувати.

Етапу появи держави передують події встановлення конвенцій, що впорядковують спільноту та є корисним для її членів.

Відправною точкою генеалогії є встановлення загальних патернів поведінки, що Томаселло називає загально вигідними. Це такі конвенції, дотримання яких не потребує жодних зусиль, і, більш того, є необхідним для координації практик задля досягнення певних цілей. Також такі конвенції описуються балансом координації (англ. coordinating equilibrium), за якого порушення такої конвенції є для тебе самого є більш невигідним, ніж її дотримання. Інший, у свою чергу, мислить так само, що забезпечує дотримання цих закономірностей. Прикладом таких домовленостей може бути бік, по якому ми

рухаємося, місце, де ми збираємося, як вітаємося і т.д. Вони долають труднощі координації.

Наступний тип конвенцій автор називає нормами. На відміну, від перших конвенцій ці вже потребують певних зусиль та можуть тягнути за собою проблему зайця (англ. free-riding problem), коли індивід хоче порушити норму, але не робить це, оскільки викликає відповідну дію з боку інших, що є не вигідним для нього у більш далекій перспективі. Даний тип конвенцій загального усвідомлення (англ. common awareness), що описується формулою “я знаю, що інші знають; що інші знають про те, що інші знають і т.д.”. Тепер ця конвенція не просто розумна максима, але патерн, що вимагається та очікується іншими. Прикладами є чесність, не-насилення, дотримання обіцянок, довіра, повага власності і т.д. Порушення цих норм підтримуються економікою поваги (англ. economy of esteem), що робить важливим феномен репутації [3, р. 9–10].

Наступний тип конвенцій є таким, що є ще більш обтяжливим для окремих індивідів, хоча є корисним для спільноти в цілому – закони. Закони практично обґрунтовуються тим, що вони регулюють ситуації, де репутація вже не дія. Коли, наприклад, формуються певні окремі групи, що діють на свою користь, але шкодять спільноті в цілому; коли регулюються відносини між громадянами та не-громадянами. Закони виконують три важливі функції: більш чітко визначають норми (кодифікують їх); оперативно змінюють норми, коли цього потребують обставини; встановлюють види покарань для порушників та види компенсацій для жертв. Відбувається формування прото-інституцій, де з'являються законодавці, судді та виконавці [4, р. 48].

Тільки після встановлення правових інституцій з'являються умови для виникнення держави, яку можна назвати *номотетичною*. Державою у повному сенсі Петіт вважає модерну державу. Така держава має риси та виконує функції схожими з тими, на які Рудольф фон Ієрінг вказував у XIX ст.[див. 1]. Держава вирішує такі проблеми: примус до догідливості за умов збільшення населення, його ускладнення, промислової революції; монополізація права на примус з боку влади; вирішення проблеми проникнення на територію держави, встановлення кордонів та поліцейської охорони наявної юрисдикції; захист від зовнішніх загроз та встановлення міжнародних зв'язків задля уникнення війн. Функцією держави є забезпечення правового ладу задля захисту громадянина від інших громадян, уряду та зовнішніх загроз.

Література

1. Graeber D., Wengrow D. The Dawn of Everything: A New History of Humanity. *Penguin*. 2018. Pp. 366–376.
2. Kukathas C., Pettit P. Rawls: A Theory of Justice. Stanford University Press. 1990. Pp. 1–17.
3. Pettit P. Social Norms and the Internal Point of View: An Elaboration of Hart's Genealogy of Law. *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 0, No. 0. 2019. Pp. 1–30.
4. Pettit P. The State. Princeton University Press. 2023, 355 p.
5. Tomasello M. A Natural History of Human Morality. Harvard University Press. 2016. Pp. 9–15.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-22>

ФЕНОМЕН СТРУКТУРНОГО НАСИЛЬСТВА: ІНСТИТУЦІЙНЕ ТА ДИСКУРСИВНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

Осадча Л. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри філософської антропології,
філософії культури та культурології*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Насильство є подвійним культурним феноменом. З одного боку його підґрунтям є людська схильність до агресії. З іншого, масштаби насильства, його форми, тривалість та наслідки залежать від поведінкових регулятивів, прийнятих у суспільстві, від ціннісних горизонтів культури.

Агресія це тип емоційної експресії та поведінки, спрямованої на завдання шкоди оточуючим чи середовищу. За словами Томаса Діксона [1], представника такого напрямку культурантропологічних досліджень, як історія емоцій, афекти складно аналізувати, бо один і той самий експресивний прояв може називатися по-різному в залежності від того, розглядаємо ми його фізіологічно чи соціально-психологічно. Наприклад агресія та злість: перша вказує на мобілізацію тіла для самозахисту, що виражається у готовності нападати превентивно чи у відповідь. Злості притаманні прояви агресії, але індивід шукає для неї раціонального обґрунтування та спрямування.